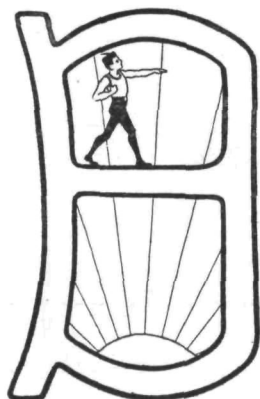

FR. HUBAD:

Mladostna leta cesarja Franca Jožefa I.

ilo je prepoldnem leta 1830. dne 18. avgusta. Tedaj se je peljala kočija iz cesarskega gradu Schönbrunn v mesto Dunaj. Nadvojvoda Franc Karel, drugi sin tedanjega cesarja Franca I., je dirjal k svojemu očetu naznanjat, da se mu je rodil prvi sin. Vesel objame cesar svojega sina, topovi zagrmje po mestu, Franc Karel pa sede hitro zopet v kočijo, da bi se peljal nazaj v Schönbrunn k svoji ženi in svojemu sinu. Po ulicah se je gnetlo vse polno ljudi. Učenci so vreli ravno iz šole. Z navdušenimi klici je pozdravljalo ljudstvo mladega očeta, vsak mu je hotel razodeti svojo radost, vsak se je gnetel proti vozu, da bi mu pozakal, kako ga ve-

seli, da se je narodil naslednik cesarju, zakaj starejši cesarjev sin Ferdinand ni imel otrok. Vesela se je zbirala mladina na potu nadvojvode, vesela je tekala za vozom in pozdravljala priljubljenega nadvojvodo. Tega je gnalo srce v Schönbrunn nazaj k svojemu sinu; ko pa vidi, da teka mladina za njim, da bi si lahko pokvaril kak deček svoje zdravje, tekaje za vozom, reče kočijažu: »Ne vozi tako hitro; dečki so že vroči, prehladili se bodo sicer!« Mirnim korakom se je peljal dalje, ljudje so vriskali in klicali od veselja, ko so čuli take besede.

Poldne je že bilo, ko se je pripeljal nadvojvoda zopet v Schönbrunn. Tedaj je bil star 28 let, moč čvrste, krepke postave, ljubeznivost mu je sijala iz oči. Njegova žena je bila Friderika Doroteja Zofija, hči Jožefa Maksimilijana, kralja bavarskega, ki se je bil z njo poročil dne 4. novembra leta 1824.

Nadvojvoda Franc Karel, oče našega cesarja, bil si je pridobil s svojo ljubeznivostjo srca vseh svojih podložnikov. Siromaki so ga spoštovali

Cesar gre obiskat ranjence

kot svojega očeta, zakaj rad je delil ubožcem, rad je pomagal tudi pridnim obrtnikom. On je bil pokrovitelj nižjeavstrijskemu obrtniškemu društvu. Če je le zvedel, da je prišel kdo v zadrege brez svoje krivde, mu je hitro pomogel. Nekega dne se je peljal s svojim adjutantom na izprehod v Prater, v velik gaj, kamor se hodijo Dunajčanje najrajši izprehajati. Ko se peljeta mimo neke gostilnice, zapazi nadvojvoda, da je zaprta. »Kaj pomeni to?« vpraša svojega adjutanta. Ker mu ta ni vedel odgovora, pošlje hitro, ko prideta domov, slugo povpraševati, kaj je s krčmarjem. Še tisti dan mu poroči sluga, da je krčmar obubožal, ker je trla bolezen njega in njegovo obitelj, da je dolžan kakih 400 gld. in da so mu zaprli krčmo, ker so ga upniki rubili. Kmalu potem se pelje nadvojvoda zopet v Prater. Krčma pa je bila zdaj že odprta, krčmar je stal na pragu in je pozdravljajal z veselim srcem nadvojvodo. Ta mu je bil plačal dolgove, ker je zvedel, da krčmar ni sam kriv svoje nesreče.

Koliko je dajal za bolnike, za slepce, za sirote, za gluhoneme in za druge nesrečneže, se ne da povedati, ker je dajal tako, kakor velevala sveto pismo: Naj levica ne ve, kaj daje desnica. Mnogokrat je obiskal celo sam kakega siromaka, da mu je pomagal. Zato ga je pa ljubilo tudi ljudstvo nad vse, imenovalo ga je le »očeta siromakov«. Kjer se je le pokazal, ga je ljudstvo pozdravljalo tako spoštljivo in tako prijazno, da so se čudili tujci. Nadvojvoda sam je odzdravljajal tudi najnižjemu; če je hodil po ulicah dunajskih, je klobuk nosil navadno v roki, da bi le ne prezrl kakega pozdrava.

Tak je bil oče našega cesarja, in mati njegova je bila verna družica svojemu možu.

Od svojih staršev se je naučil mladi nadvojvoda Franc Jožef že zgodaj usmiljenja do siromakov. Posebno rad ga je imel njegov ded, tedanji cesar Franc I. Skoro vsak dan so morali priversti mladega vnuka k njemu. Sam ga je poučeval ali se je pa igral z njim. Komaj je znal »Franci«, tako ga je imenovala cesarska rodovina, dobro tekati, mu je cesar kupil puško in sabljo z malo vojaško opravo. Kadar je prišel potem k dedu, je moral hojevati po povelju dedovem in sukati svoje orožje, kar se je prav lepo podajalo dečku.

Nekega dne je bil mladi nadvojvoda v Laksenburgu, cesarskem gradu, ne daleč od Dunaja. Vesel je tekal po tratih, vozil svoj voziček, nakladal seno nanj in se radoval, kakor se radujejo otroci. Večkrat pa je pogledoval z milim očesom vojaka, ki je stražil ob vratih.

Kmalu se pripeljeta cesar in cesarica obiskovat svojega vnuka. Vesel jima teče »Franci naproti. Pa hitro pocuka svojega deda za sukajo ter pravi: »Daj mi kaj za vojaka; siromak je!« Cesar se nasmeje ter mu da bankovec. Maliček teče k vojaku, pa mu ponuja denar. Ali vojak pozdravi s puško, denarja pa ne vzame, ker je to prepovedano straži. Dolgo ponuja dečko: »Vzemi, vzemi!« Ker se pa vojak ne gane, steče žalosten k dedu ter mu toži, da vojak noče denarja.» Vojak na straži ne

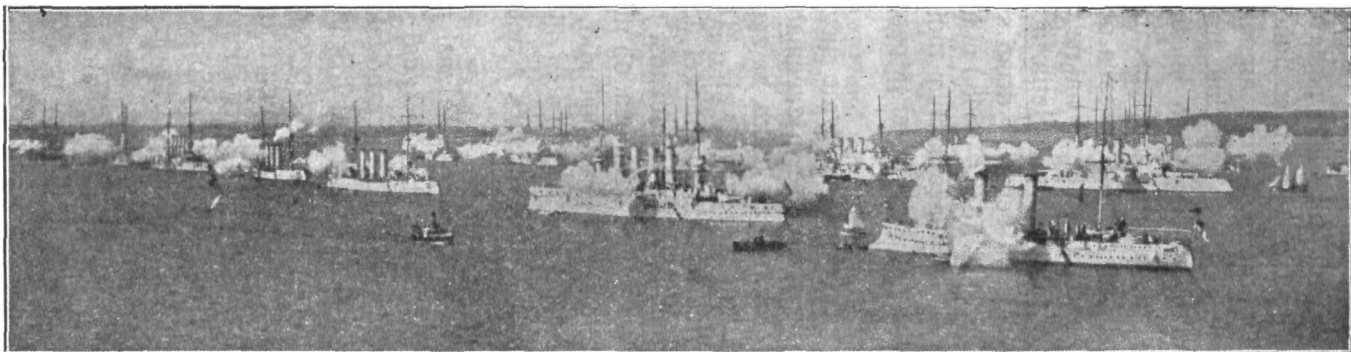
sme vzeti denarja. Deni mu denar v torbo za patrone, ki mu visi na hrbtu!« Vesel steče deček zopet k vojaku. Ali o joj, torba visi previsoko, on ne more do nje. Cesar Franc vzdigne torej svojega vnuka, cesarica Karolina pa odpre vojakovo torbo, da položi »Franci« bankovec vanjo. Vesel ploska v roki ter pravi: »Sedaj pa ta mož ni več siromak!« -- Radosten ga objame cesar; drugi dan pa pošlje k polku, pri katerem je služil obdarovani vojak, vprašat, kak človek je ta. Od polkovnika zve, da je eden najboljših mož in da podpira od svoje male plače še svojo ubožno mater. Sinova ljubezen do matere gane cesarja v srce. Hitro pošlje vsoto denarja, ki jo je bilo treba za odkup moža. Oprosti ga torej vojaštva, ga bogato obdaruje ter pošlje materi na dom. Tako je pomogla dobrosrčnost mladega nadvojvode dobremu sinu od vojakov. Stara mati in njen sin sta še dolgo živela srečna in vesela, zakaj cesarjeva milost jima je ostala naklonjena, in lastna pridnost je pomnožila sinu imetje, da je umrl kot pošten in bogat kmet.

II.

Razen Franca Jožefa je imel nadvojvoda Franc Karel še tri sinove: Ferdinanda Maksa, poznejšega cesarja meksikanskega, Karla Ludovika in Ludovika Viktorja, ter eno hčer, Marijo Ano, ki jo je pa pokosila smrtna kosa že v petem letu njene starosti.

Hitro teko leta. Kmalu pride za otroka čas pouka in učenja. V prvih letih je vodila pouk grofica Marija Lujiza Sturmfederjeva. Bila je stroga, a tudi ljubezniva, njeni učenci so jo imeli radi tudi še, ko jim ni bila več varuhinja. Vedno so se je nadvojvode radi spominjali; ko je ležala grofica že na smrtni postelji, so jo mladenči obiskovali ter ji kazali, kako radi jo imajo.

Ko so nadvojvode odrasli, so dobili svoje odgojevalce. Grof Henrik Bombelles je postal vodja vsem; nadvojvoda Franc Jožef pa je bil izročen posebno še grofu Ivanu Koroniniju. Kdor bi namreč mislil, da se sinovom iz cesarske rodovine ni treba truditi v mladosti, bi se varal. Oni so namenjeni, da vladajo v svoji moški dobi; od njih je odvisen blagor vse države, zato se morajo pripravljati že od mladih nog za težavni posel. Posebno cesarjevič, naslednik na prestolu očetovem, se mora izuriti v vseh strokah uradovanja. On, ki naj bo nekoč vrhovni vodja vse armade, mora poznavati svojo vojsko na vse strani; on, ki naj bo nekoč najvišji sodnik, mora temeljito znati pravo; on, ki naj zapoveduje šolstvu, mora poznavati vse stroke šolstva od najvišjega do narodnega. On se mora seznaniti z obrtnijo, s trgovinskimi razmerami, s kmetijo in z rudarstvom ter z vsemi vednostmi, kolikor jih goje po prostrani državi, da more vladati. Posebno avstrijski cesarji gledajo že od nekdanj na to, da se priučijo že v mladosti pravim načelom, po katerih se je ravnati vladarju, da mu ni treba poslušati le svojih svetovalcev, ampak da more soditi o vsaki stvari tudi sam. Kakor drugi mladenči, se pa mora izobraziti cesarjevič tudi v vednostih, ki se jih uče drugi po narodnih, srednjih in visokih

Bitka na morju

šolah, in vrhutega se mora še naučiti jezikov svojih podložnikov; saj ne gane človeku srca nič toliko, kakor če govori njegov cesar v materinem njegovem jeziku z njim. Le povprašujte onih mož, kako milo jim je bilo pri srcu, ko se je cesar sam po zaslišbi poslavljajal od njih s prav slovenskim: »Srečno!« Mladi nadvojvoda Franc Jožef se torej ni učil le latinščine, grščine, francoščine in angleščine, ampak tudi skoro vseh jezikov avstrijskih: madžarščine, češčine, poljščine, italijanščine, srbo-hrvaščine itd. Seveda pa pri tem ni smel svojega telesa zanemarjati; zakaj le zdrav duh v zdravem telesu more zadostovati dolžnostim vladarjevim, kakor je že velevala slavna Marija Terezija odgojevalcem svojih otrok, naj jih utrdijo na duhu in na telesu ter jih naj ne razvadijo na nobeno stran.

Franc Jožef sicer v mladih svojih letih ni mogel misliti, da postane cesar, zakaj njegov oče je bil cesarjev drugi sin; ker pa njegov stric, poznejši cesar Ferdinand (od l. 1835.—1848.) ni imel otrok, se je moglo misliti, da postane njegov oče cesar in za njim tudi on sam; zato se je moral pripravljati že od mladih nog za težavni ta posel, akoravno ni bil gotov, da bo nosil kdaj cesarsko krono.

Zato so napravili za njega in za brate njegovi odgojevalci natančen dnevni red. Že ob šestih zjutraj se je začel poletni pouk; natanko so bile določene ure za veronauk, za jezike, za zgodovino, za računstvo, za prirodoslovje, za igre kakor za telesne vaje. Tako prihodnji cesar že od mladosti nima skoro urice, v kateri bi mogel delati, kar bi se mu ljubilo. Zamuditi ne sme niti minute, zakaj natančnost je najlepši kras vladarjev.

Mladi »Franci« je bil vedno natančen, ob minuti je bil vselej na svojem mestu. Še sedaj se tujci ne morejo načuditi, da ga nikdar ni treba čakati. Če pravi, ob tej ali oni uri pridem sem ali tja, pride ob tej uri, naj sije solnce ali naj pada dež, toča ali sneg z neba. Tudi v tem oziru nam bodi torej on vzvišen zgled.

Komaj je bil star dvanaest let, je že znal najslavnejše evropske jezike in jezike raznih narodov, ki jim je zdaj vladar. a tudi v telesnih spretnostih se je že odlikoval. Ko je praznovalo društvo strelcev v Solnem gradu l. 1841. svojo slavnost, je zadel Franc Jožef, tedaj enajstleten deček, s prvim strelom ravno v sredo. To je navdušilo strelce tako, da so ga imenovali takoj za svojega častnega člana.

Zanemarjal pa ni med tem tudi obrtniškega pouka. Obiskoval je s svojimi učitelji razne obrtniške zavode, tvornice itd., da se je poučeval sam o razmerah raznih obrti. Posebno ga je zanimalo steklarstvo, t. j. kako se dela steklo. Sam je spisal večji spis o tej umetnosti.

Kadar je prišel čas počitka, se je najrajši vadil s svojimi tovariši, mladima grofoma Bombellesoma in mladim Koroninijem in z drugimi v bojnih igrah. Po vrtu v Schönbrunnu so igrali dečki. Franc Jožef jim je bil vojvoda. Bojevali so se med seboj, da je bilo veselje gledati, kako so se iskriale oči mlademu princu.

Te otroške igre niso trajale predolgo. Kmalu je trebalo tudi za njega

uriti se resno v orožju. Polkovnik Hauslab mu je bil učitelj. Da se nauči vojaških vednosti, je moral začeti kakor prostak. Obleči je moral opravo pešca in vaditi se v njej; toda ne sam, ampak z novinci, da je poizkusil sam, kako treba ravnati z ljudmi, ki pridejo ravno med vojake. Ko se je naučil sam hoditi po vojaško in rabiti puško kakor vsak drugi prostak, se je vadil opravila vsake šarže ter se tako privadil voditi vedno večje krdelo do cele stotnije, kasneje do polka itd.

Ko se je bil izuril kot pešec, se je vadil kot konjik. Tudi tu je moral obleči opravo prav preprostega ulanca, svojega konja ni smel imeti, jahati je moral na navadnem konju kakor vsak drugi konjik. Jahati se je učil sicer že prej, ali ni mu šlo ravno predobro izpod rok. Sedaj pa, ko se je moral kazati na jahališču med preprostimi vojaki, mu je šlo bolje. V nekaterih tednih je sedel v sedlu kakor pribit, da so se mu čudili častniki, ko je kazal očetu svojo spretnost na konju ter dirjal pred njim in sukal svoje orožje kakor star vojak. Ta spretnost se vidi na njem še danes; pokazal jo je pa tudi sam leta 1851., ko ga je prišel ruski car obiskat na Dunaj. Tedaj se je splašil adjutantu ruskega carja konj. Ljudstvo je kričalo od strahu, ko je obležal jezdec brez zavesti na tleh, in je skočil konj splašen med ljudi. Ali cesar sam zgrabi preplašenega konja s krepko roko za uzdo ter ga ukroti.

Tudi kot topničar je moral začeti Franc Jožef na najnižji stopnji. V preprosti opravi je moral sestri na top ter se vaditi posla vseh številck, ki imajo opravila, preden je top gotov za strel. Tedaj še niso topov nabijali od zadaj kakor sedaj; od spredaj sta morali številcki 1. in 2. poriniti smodnik in kroglo v cev. Tako opravilo ni bilo ravno brez nevarnosti. Lahko bi se zgodilo, da se vname smodnik, ko ga porivajo z drogom v cev. Ali vendar mu tudi tega opravila niso opustili, da se navadi le natančno vsega. Tudi pri topničarjih je opravljal posel vsake posamezne šarže. Vse te vaje pa so mu bile na dobro. Spoznal je, koliko je vredno natančno izpolnjevanje vsakega povelja, tudi malenkostnega. Obenem se je okrepčal tudi na telesu; postal je neustrašen, pa vendar premišljen mladenič, ki je poznavao svojo moč ter jo vedel rabiti tudi o pravem času.

Medtem, ko se je vadil vojaških spretnosti, pa ni opuščal drugih nauk. Učil se je še vrhutega civilnega in kazenskega, cerkvenega in politiškega prava in modroslovja, zakaj cesar ni le vrhovni vojskovodja, on je tudi najvišji sodnik.

Tako mu je tekao čas. Od jutra do večera je bilo opravila zadosti; še v nedeljo je moral po božji službi v državno pisarnico, da se je poučeval o državnih opravkih.

